

Miejsce archeoturystyki w działalności „Parku Kulturowego Wietrzychowice”

Słowa kluczowe: turystyka, archeoturystyka, park kulturowy, szlaki turystyczne, Sarnowo, Wietrzychowice

Wykorzystanie dziedzictwa archeologicznego w celach turystycznych nie jest zjawiskiem nowym. Dla potrzeb turystycznych zazwyczaj rozporządza się obiektami o szczególnie wysokiej randze².

Archeoturystyka, zwana również turystyką archeologiczną, zaliczana jest do coraz popularniejszej turystyki kulturowej, lecz nie została jeszcze w pełni zdefiniowana. Jedni uważają, że obejmuje zwiedzanie wykopalisk, spotkania z archeologami, oglądanie kolekcji zbiorów archeologicznych itp. Widzą ją w grupie turystyki dziedzictwa kulturowego jako turystykę chronionego dziedzictwa³. W podstawowym podręczniku turystyki kulturowej nie używa się terminu archeoturystyka. Archeologiczne eskapady turystyczne zalicza się do turystyki dziedzictwa kulturowego w ramach turystyki kultury wysokiej. Ten rodzaj turystyki uważa się za elitarny, skierowany do ludzi o wysokim poziomie wiedzy lub o specjalnych zainteresowaniach. Turystykę archeologiczną wiąże się ze zwiedzaniem stanowisk archeologicznych wpisanych do różnych rejestrów zabytków, a więc posiadających uznanie naukowe i cechujących się oryginalnością, unikatowością oraz dostępnością. Obiektom tym mogą towarzyszyć elementy wzbogacające zwiedzanie, np. inscenizacje związane z chronologią i miejscem zabytków archeologicznych⁴. Inni badacze uważają turystykę archeologiczną za

¹ Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, ul. Księcia Józefa Poniatowskiego 12, 85-671 Bydgoszcz, e-mail: zbzyglew@wp.pl

² J. Gąssowski, A. Kempisty, *Przewodnik archeologiczny po Polce*, Wrocław 1973, s. 8-9; J. Rajces, *Zabytki archeologiczne jako walor krajoznawczy*, „Biuletyn Informacyjny”. Instytut Turystyki, nr 1 (19), 1975, s. 18-19.

³ K. Buczkowska, *Turystyka kulturowa. Poradnik metodyczny*, Poznań 2008, s. 46, 64-67, 81-82; K. Ilski, P. Ratkowska, *Turystyka prawnie chronionego dziedzictwa kulturowego*, [w:] *Współczesne formy turystyki kulturowej*, t. 1, red. K. Buczkowska, A. Mikos von Rohrscheidt, Poznań 2009, s. 66.

⁴ A. Mikos von Rohrscheidt, *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, Gniezno 2008, s. 53-56.

jedną z form turystyki alternatywnej, za turystykę kulturowo-poznawczą (poznawanie kultury)⁵, za starą turystykę kulturową, będącą w opozycji do nowych trendów turystycznych⁶, a nawet za specyficzną formę kwalifikowanej turystyki specjalistycznej⁷. Obecnie archeoturystykę traktuje się jako część turystyki kulturowej, a dokładniej turystyki dziedzictwa kulturowego, obejmującą odwiedzanie stanowisk i muzeów archeologicznych, wizytowanie trwających wykopaliisk oraz uczestnictwo w *eventach* archeologicznych. Jednak ze względu na gwałtowny rozwój archeologii proponuje się dla potrzeb turystycznych, by za walory archeoturystyczne uznać te obiekty, które nie przekraczają wczesnego średniowiecza, a więc dla Polski powstałe do połowy XIII stulecia⁸.

W planach rozwoju danego obszaru zazwyczaj upatruje się w turystyce szansę rozwoju gospodarczego. Nie inaczej jest w przypadku województwa kujawsko-pomorskiego, gdzie dostrzega się możliwość rozwoju turystyki krajoznawczej, opierając się na ponadregionalnych zabytkach i przy wykorzystaniu walorów przyrodniczych. Turystyka w województwie ma ogniskować się w dużych miastach na czele z zabytkowym Toruniem oraz na szlakach Piastowskim i Kopernikowskim⁹. Kujawy Wschodnie z Brześciem Kujawskim, gm. loco, pow. włocławski, Radziejowem, gm. loco, pow. loco i Włocławkiem, gm. loco, pow. loco, zwane często brzeskimi, są poza polem widzenia turystycznego, mając nawet europejską rangę naukową stanowiska archeologiczne w Sarnowie, gm. Lubraniec, pow. włocławski i Wietrzychowicach, gm. Izbica Kujawska, pow. włocławski¹⁰. Jest to dość niezrozumiałe, gdyż obie miejscowości uwypukla Instytut Dziedzictwa Narodowego w Warszawie¹¹. Grobowce kujawskie uchodzą przecież za najokazalsze pradziejowe konstrukcje w kraju.

Jednymi z atrakcji i zarazem symbolami powiatu włocławskiego są grobowce kultury pucharów lejkowatych, z epoki kamiennej. Wznoszono je od około

⁵ A. Zajadacz, *Turystyka alternatywna – zarys genezy i idei*, „Problemy Turystyki”, t. 28, 2005, nr 3-4, s. 13-14.

⁶ A. Kowalczyk, *Współczesna turystyka kulturowa – między tradycją a nowoczesnością*, [w:] *Turystyka kulturowa. Spojrzenie geograficzne*, red. A. Kowalczyk, Warszawa 2008, s. 52.

⁷ M. Florek, *Wprowadzenie do archeoturystyki ziemi sandomierskiej*, [w:] *Archeoturystyka. Nowoczesny produkt turystyczny*, red. T. Giergiel, Sandomierz 2008, s. 23.

⁸ D. Werczyński, *Archeoturystyka na Dolnym Śląsku. Stan zagospodarowania obiektów i perspektywy rozwoju*, [w:] *Turystyka kulturowa na Dolnym Śląsku – wybrane aspekty*, t. 2, red. K. Włodarski, Wrocław 2011, s. 10-12.

⁹ E. Wysocka, *Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 3 (3), 2000, s. 29-30.

¹⁰ <http://www.visitkujawsko-pomorskie.pl/>, zakładka „Atrakcje turystyczne” i „O regionie” – nie ma nawet żadnej wzmianki o Sarnowie i Wietrzychowicach, jedynie w zakładce „Mapa atrakcji turystycznych” zamieszczono na mapie atrakcji województwa kujawsko-pomorskiego jako nr 14 Wietrzychowice – grobowce megalityczne bez żadnych odsyłaczy [dostęp 11.10.2014].

¹¹ http://www.nid.pl/pl/Regiony/Kujawsko_pomorskie/Zabytki_w_regionie/index.php?sphrase_id=14110- [dostęp 11.10.2014].

połowy IV do połowy III tysiąclecia p.n.e., są więc starsze od egipskich piramid. Zalicza się je do megalitów – budowli wykonanych z głazów. Powstawały na Pomorzu, Kujawach, przetrwały koło Słupska, Pyrzyc, ale największe znajdują się w okolicy Izbicy Kujawskiej, gm. loco, pow. włocławski w zachodniej części powiatu włocławskiego, na pograniczu Kujaw i Wielkopolski. W Gaju, gm. Izbica Kujawska, pow. włocławski, Sarnowie, gm. Lubraniec, pow. włocławski i Wietrzychowicach wielkie grobowce kamienno-ziemne wzniesione na planie wydłużonego trójkąta. Najbardziej okazałe mają ponad 100 m długości i do 5 m wysokości. W ich wnętrzu, w kamiennych komorach, spoczywali zmarli. W Sarnowie, nad środkową rzeką Zgłowiączką zachowało się dziewięć grobowców, a w oddalonych o 15 km Wietrzychowicach pięć grobowców oraz jeden w pobliskim Gaju.

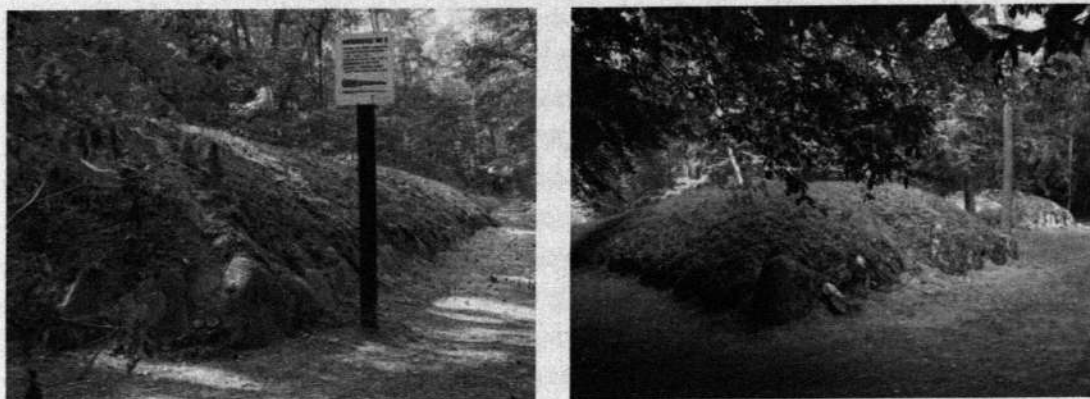
Grobowce te w niezniszczonej formie przetrwały setki lat i dopiero na przełomie XIX i XX stulecia człowiek przystąpił do ich dewastacji. Z grobowców, szczególnie w Sarnowie, wybierano kamienie, traktując je jako materiał budowlany, co skutkowało rozmywaniem ziemnych kopców. Z roku na rok groby malały, doszło do tego, że z trudem można było odróżnić je od otoczenia. Zostały one przebadane i zrekonstruowane (przywrócono kamienne obstawy i pierwotną wysokość kopców), a obiekty przystosowano do zwiedzania. Megality te bardzo często nazywa się grobowcami kujawskimi za sprawą emerytowanego niemieckiego generała Rodericha von Erckerta, który w latach 1879-1880 prowadził badania w tym rejonie. Obiektami tymi zainteresowali się archeolodzy już przed II wojną światową i badania prowadzą do dnia dzisiejszego¹². Efektem ich prac było powołanie w 1968 r. w Sarnowie i Wietrzychowicach rezerwatów archeologicznych. Oba znajdują się w obrębie niewielkich lasów, w sąsiedztwie naturalnych zbiorników wodnych i podmokłych łąk. W dawniejszej literaturze popularnonaukowej i w przewodnikach Sarnowo przedkładane było nad Wietrzychowice¹³. Wynikało to z przyczyn „naukowych”, gdyż najstarszą fazę kultury pucharów lejkowatych na ziemiach polskich w światowej literaturze nazywa się fazą sarnowską¹⁴. Obecnie na ten fakt nie zwraca się większej uwagi i pod względem turystycznym Wietrzychowice uznaje się za bardziej atrakcyjne miejsce w stosunku do Sarnowa¹⁵.

¹² L. Gabałówna, *O kujawskich żalkach*, „Z Odchłani Wieków”, t. 34, 1968, z. 2, s. 95-99, z. 3, s. 165-169; K. Dorcz, J. Hederych, *Polskie piramidy. Wietrzychowice, Gaj, Sarnowo*, [sine loco] 1993.

¹³ J. Gąssowski, A. Kempisty, *op. cit.*, s. 80, 82 oraz J. Rajces, *op. cit.*, s. 22 – wymieniają Sarnowo, nie wspominają o Wietrzychowicach; *Województwo włocławskie. Vademecum turystyczne*, Warszawa 1982, s. 40; J. Umiński, *Włocławek i okolice. Informator turystyczny*, Gdańsk 1989, s. 50.

¹⁴ J. Gurba, *Kultura pucharów lejkowatych*, [w:] *Pradzieje ziem polskich*, t. 1: *Od paleolitu do środkowego okresu lateńskiego*, cz. 1: *Epoka kamienia*, red. J. Kmiecński, Warszawa-Łódź 1989, s. 218-219.

¹⁵ M. i P. Pilichowie, *Polska. Ilustrowany przewodnik*, Warszawa 1999, s. 160; *Polska niezwykła*, Warszawa 2007, s. 121; *Polska niezwykła. Województwo Kujawsko-Pomorskie*, Warszawa 2009, s. 117.

Ryc. 1. Sarnowo, gm. Lubraniec, pow. włocławski, grobowiec nr 8 (po lewej),
Wietrzychowice, gm. Izbica Kujawska, pow. włocławski, grobowiec nr 1 i 2 (po prawej)
(fot. Z. Zyglewski)

Zainteresowanie społeczeństwa dziedzictwem kulturowym wymusza przystosowanie obiektów archeologicznych do potrzeb turystycznych. Obok tradycyjnej wystawy muzealnej prezentującej zabytki archeologiczne pojawiają się inne formy. Jedną z nich jest rezerwat archeologiczny, rezerwat przyrodniczo-archeologiczny oraz park archeologiczny¹⁶.

Po 1989 r. formuła rezerwatu okazała się ograniczeniem uniemożliwiającym wiele działań zmierzających do udostępnienia turystycznego megalitów w Wietrzychowicach, Gaju i Sarnowie oraz wykorzystania w krajoznawstwie czy ich promocji¹⁷.

Przybycie w 2000 r. turysty ze Szwecji, miłośnika kultury megalitycznej w Europie mgr. Adama Myrty, dyrektora Miejsko-Gminnego Ośrodka Kultury w Izbicy Kujawskiej, kulturoznawcy i rzeźbiarza w jednej osobie, zaowocowało działaniami zmierzającymi do utworzenia w okolicach Izbicy Kujawskiej, na podstawie dwóch wspomnianych rezerwatów archeologicznych, europejskiego centrum kultury neolitycznej. Zrodziła się idea powołania parku kulturowego w Wietrzychowicach. Od początku traktowano go jako element szerszego projektu obejmującego najważniejsze zabytki megalityczne w Europie. Powstał projekt turystyczny „Na Europejskim Szlaku Megalitów”, który uzyskał poparcie

¹⁶ A. Rozenkiewicz, M. Żerdzińska, *Przystosowanie obiektów archeologicznych Dolnego Śląska do potrzeb turystyki na przykładzie powiatu wrocławskiego*, [w:] *Turystyka kulturowa na Dolnym Śląsku. Wybrane aspekty*, red. K. Widawski, Wrocław 2009, s. 65-66; K. Kaczmarek, *Turystyka archeologiczna*, „Turystyka Kulturowa”, nr 1, 2010, s. 9-10, <http://www.turystykakulturowa.org> [dostęp 11.10.2014].

¹⁷ Adam Myrta – Wojewódzki Ośrodek Animacji Kultury w Toruniu, <http://www.woak.torun.pl> [dostęp 5.10.2014]; M. Matys, *Nasi faraonowie tu leżą*, http://wyborcza.pl/duzyformat/1,141518,16953173,Nasi_faraonowie_tu_leza.html [dostęp 13.11.2014].

dyrektora Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi prof. Ryszarda Grygiela.

Nowe możliwości dała formuła parku kulturowego. Park kulturowy jest jedną z legalnych form ochrony zabytków, powoływany do życia w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Ponadto przedmiotem jest przestrzeń otaczająca teren, na którym znajduje się obiekt podlegający ochronie konserwatorskiej. Warunkiem *sine qua non* do ustalenia parku jest istnienie na jego obszarze zabytku, natomiast elementy krajobrazu i przyrody stanowią dla niego jedynie tło historyczne. Decyzja o utworzeniu parku kulturowego podejmowana jest w drodze uchwały rady gminy (względnie uchwały kilku gmin albo związku gmin, jeśli park kulturowy położony ma być na ich obszarze). Uchwała gminy, jako akt prawa miejscowego, wskazuje nazwę parku, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia na nim występujące. Obecnie na terenie Polski funkcjonuje 21 parków kulturowych w 12 województwach, na terenie których potencjalnie mogą być uprawiane różne typy turystyki¹⁸.

Rada Gminy i Miasta Izbica Kujawska 18 lipca 2006 r. powołała park o nazwie „Park Kulturowy Wietrzychowice”, złożony z dwóch części. Większa działka położona w Wietrzychowicach nr LP 64 o powierzchni 37,65 ha ma w swoim obrębie pięć grobowców kujawskich, natomiast znacznie mniejsza (0,08 ha) w miejscowości Gaj obejmuje jeden grobowiec. W dokumencie powołującym park kulturowy po konsultacji z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w granicach owych działek jest mowa jedynie o ochronie zabytkowych grobowców. W obrębie parku zabroniono prowadzenia jakichkolwiek robót, działalności rolniczej i pozarolniczej. Jednocześnie w celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego przewidywano utworzenie jednostki organizacyjnej do zarządzania parkiem lub osobną komórkę w obrębie Miejsko-Gminnego Ośrodka Kultury w Izbicy Kujawskiej¹⁹. W dokumencie tym nic nie wspomniano o działaniach związanych z turystycznym wykorzystaniem parku i znajdujących się tam zabytków.

Prawie natychmiast przystąpiono do prac związanych z realizacją uchwały. Rozpoczęto prace przygotowawcze do opracowania planu zagospodarowania przestrzennego oraz planu ochrony parku. Dnia 4 listopada 2006 r. w Miejsko-

¹⁸ Z. Myczkowski, *Park kulturowy jako forma obszarowej ochrony zabytków*, „Ochrona Zabytków”, nr 2, 2007, s. 108-115; J. Lipińska, *Turystyka dziedzictwa kulturowego – wybrane aspekty ochrony prawnej parku kulturowego*, „Turystyka Kulturowa”, nr 3, 2011, s. 18-19, 26, <http://www.turystykakulturowa.org> [dostęp 11.10.2014].

¹⁹ Uchwała nr XXV/143/06 Rady Gminy i Miasta Izbica Kujawska w sprawie utworzenia parku kulturowego o nazwie „Park Kulturowy Wietrzychowice” w Wietrzychowicach i Gaju, „Dziennik Urzędowy Województwa Kujawsko-Pomorskiego”, nr 127, 2006, poz. 1883.

-Gminnym Ośrodkiem Kultury w Izbicy Kujawskiej doszło do spotkania przedstawicieli władz samorządu województwa z wicemarszałkiem województwa na czele i gminy ze specjalistami wielu dziedzin. Spotkanie prowadził oraz przedstawił autorski projekt zagospodarowania parku kulturowego pomysłodawca parku i szlaku A. Myrta.

W celu przyspieszenia prac nad zagospodarowaniem i planem ochrony parku kulturowego grupa archeologów z Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi w latach 2008-2009 przeprowadziła badania powierzchniowe terenu otaczającego park kulturowy w Wietrzychowicach, w tym grobowców w pobliskim Gaju Stolarskim. Badania prowadzono w ramach projektu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach programu Dziedzictwo Kulturowe²⁰.

Powołanie parku i realizacja szlaku megalitycznego wymagały nakładów finansowych przekraczających możliwości gminy Izbica Kujawska. Władze miasta i gminy zwróciły się o wsparcie finansowe projektu o charakterze ponadgminnym pod nazwą „Na Europejskim Szlaku Megalitów – Piramidy Kujawskie”. Niestety, decyzją Zarządu Powiatu Włocławskiego z 2 marca 2007 r. odmówiono wsparcia, gdyż powiat nie dysponował żadnymi środkami w dziale Kultura i Ochrona Dziedzictwa Narodowego na wsparcie finansowe realizacji tego zadania²¹.

Gmina została zmuszona do poszukiwania innych źródeł finansowania projektu. Zwrócono się o pomoc do samorządowych władz wojewódzkich. Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego zaaprobował projekt i wyraził wolę utworzenia przez Województwo Kujawsko-Pomorskie oraz Gminę i Miasto Izbica Kujawska wspólnej instytucji kultury na podstawie utworzonego „Parku Kulturowego Wietrzychowice”. Stosowna uchwała podjęta została 8 grudnia 2008 r.²² U jej podłoża legło przekonanie o szczególnej ochronie tego miejsca, które jest unikatowe w skali Polski. Wiele innych podobnych miejsc uległo już zniszczeniu w wyniku prowadzenia różnej działalności, te jednak zachowały się w bardzo dobrym stanie. Podstawą prawną do podjęcia takiej decyzji stał się *Wojewódzki program opieki nad zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2009-2012*, przyjęty uchwałą z 8 września 2008 r. W programie tym zapisano starania o wpisanie „Parku Kulturowego Wietrzychowice” na listę Pomników

²⁰ Izbica Kujawska online, <http://izbica-kujawska.com> [dostęp 4.10.2014]; *Po raz kolejny wehikułem czasu w pradzieje Kujaw. 80 lat badań archeologicznych*, „Tu i Teraz. Gazeta Powiatu Włocławskiego”, nr 56, 2014, s. 9.

²¹ *Uchwała nr 40/07 Zarządu Powiatu z dnia 2.03.2007 r. w sprawie odrzucenia oferty na realizację zadania publicznego o charakterze ponadgminnym w roku 2007*, <http://bip.powiat.wloclawski.pl/?app=uchwaly&mid=4963> [dostęp 11.10.2014].

²² *Uchwała nr XXVIII/579/08 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 8.12.2008 r. w sprawie woli utworzenia przez Województwo Kujawsko-Pomorskie oraz Gminę i Miasto Izbica Kujawska wspólnej instytucji kultury na bazie utworzonego Parku Kulturowego Wietrzychowice*.

Historii oraz wsparcie działań w celu wytyczenia nowego szlaku turystycznego – Szlaku Megalitycznego. Program przewidywał wypracowanie mechanizmów wspierających finansowo parki kulturowe²³. Nowo powołana jednostka kulturalna, jak zaznaczono w uzasadnieniu, zapewni niezbędne środki finansowe na działalność parku, gdyż gmina Izbica Kujawska nie jest w stanie samodzielnie go finansować. W dokumencie tym po raz pierwszy nakreślono kierunki rozwoju wietrzychowickiego parku. Przewidywano utworzenie skansenu, wzniesienie muzeum kultury pucharów lejkowatych na Kujawach oraz bliżej nieokreśloną „odpowiednią infrastrukturę turystyczną”. Ponadto zapisano postulat włączenia w obręb parku grobowców neolitycznych w pobliskim Sarnowie wraz z położoną obok osadą i odtworzenie osady neolitycznej w Brześciu Kujawskim. W świetle tych planów powstałby bardzo interesujący kompleks turystyczny w ramach Szlaku Megalitów. Trzeba jednak podkreślić, że głównym celem była ochrona grobowców i miejsc, które są unikatowe w skali kraju, a bliżej niesprecyzowana działalność turystyczna schodziła na dalszy plan. W planie tym nie znajdziemy żadnych kierunków ani form rozwoju turystyki, nawet nie wskazano na instytucje, które miałyby ją organizować czy też współpracować w tym zakresie.

Władze samorządowe województwa zgodnie z umową udzieliły subwencji finansowej na sporządzenia *Planu ochrony Parku Kulturowego Wietrzychowice*. W 2010 r. na ten cel przekazano 15 000 zł²⁴. Plan taki powstał w 2012 r. w Pracowni Dokumentacji, Popularyzacji Zabytków i Dziedzictwa Narodowego Wojewódzkiego Ośrodka Kultury i Sztuki w Bydgoszczy. Jest to dokument wewnętrzny gminy, który ma pełnić funkcje materiału wyjściowego dotyczącego ochrony wartości kulturowych i krajobrazowych, a także ma być zbiorem zasad i wytycznych w zakresie ochrony i wyeksponowania zasobów parku. Plan ochrony 1 października 2012 r. uzyskał pozytywną opinię konserwatora zabytków z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Toruniu Delegatura we Włocławku i w końcu października 2012 r. został zatwierdzony przez władze gminne²⁵.

Parkiem zarządza Gminno-Miejski Ośrodek Kultury w Izbicy Kujawskiej. Dopiero w 2013 r. władze gminne określiły ramy prawne tego zarządu. W myśl przyjętego statutu uprawnienia są dość duże. W gestii, oprócz funkcji administracyjnej, są działania związane z opieką, promocją, badaniami i ich archiwizacją oraz pozyskiwaniem środków finansowych na działalność parku. Ośrodek

²³ Załącznik do *Uchwały nr XXV/496/08 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 8.09.2008 r.*, s. 66, 71, 143, 145.

²⁴ *Uchwała nr XLIX/1306/10 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 30.08.2010 r. w sprawie udzielenia pomocy finansowej Gminie i Miastu Izbica Kujawska.*

²⁵ *Uchwała nr XVIII/131/12 Rady Gminy i Miasta Izbica Kujawska z dnia 30.10.2012 r. w sprawie zatwierdzenia Planu ochrony Parku Kulturowego Wietrzychowice w Wietrzychowicach i Gaju, gmina Izbica Kujawska.*

kultury ma zajmować się sprawami turystycznymi, organizować jego ruch i realizować projekt „Na Europejskim Szlaku Megalitów”²⁶. Rok później gmina podjęła decyzję o przystąpieniu do prac nad zagospodarowaniem parku²⁷.

Władze gminy Lubraniec, na terenie której leży Sarnowo, podjęły decyzję o powołaniu samodzielnego parku kulturowego o nazwie „Park Kulturowy Sarnowo”, ale proces ten nie był prosty. Pierwszą uchwałę lokalne władze podjęły 13 sierpnia 2010 r. Pod park przeznaczono działki nr 223 i 225 bez określenia ich powierzchni. W tworzonego parku kulturowym ochronie i opiece miały podlegać zabytki archeologiczne obejmujące dziewięć megalitycznych grobowców. Zapowiedziano powołanie jednostki zdolnej zarządzać nową instytucją²⁸. W końcu września 2010 r. władze miejskie ponownie podjęły decyzję o powołaniu parku kulturowego w Sarnowie, anulując równocześnie poprzednią uchwałę z połowy sierpnia, chociaż jej treść była identyczna z poprzednią²⁹. Miesiąc później Rada Miasta Lubrańca kolejny raz przyjmowała uchwałę o powołaniu sarnowskiego parku. Tym razem określono areał dwóch działek na 48,31 ha. Ochroną objęto także osadę neolityczną położoną obok grobowców. Wprowadzono zapis zakazujący na terenie parku wszelkiej działalności gospodarczej i budowlanej, dopuszczano jedynie możliwość przeprowadzenia niezbędnych prac wynikających z gospodarki leśnej. Przy okazji zaznaczono, iż ochrona tych zabytków w formie parku kulturowego może przyczynić się do rozwoju turystyki w regionie.

Dla społeczności gminy Lubraniec grobowce są swego rodzaju problemem, gdyż muszą mieć na uwadze rewaloryzację i utrzymanie historycznego układu megalitów oraz osady neolitycznej w Sarnowie³⁰. Ponadto władze gminne nie są skore do współpracy z Wietrzychowicami na polu zagospodarowania grobowców, podobnie jak sąsiednia gmina Boniewo³¹.

²⁶ Uchwała nr XXIX/206/13 Rady Gminy i Miasta Izbica Kujawska z dnia 6.09.2013 r. w sprawie nadania Statusu Miejsko-Gminnego Ośrodka Kultury w Izbicy Kujawskiej.

²⁷ Uchwała nr XXXIX/266/14 Rady Miejskiej w Izbicy Kujawskiej z dnia 24.07.2014 r. w sprawie przystąpienia do utworzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru parku kulturowego o nazwie „Park Kulturowy Wietrzychowice” w Wietrzychowicach i Gaju, gmina Izbica Kujawska.

²⁸ Uchwała nr XXXVIII/312 Rady Miejskiej w Lubrańcu z dnia 13.08.2010 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego o nazwie „Park Kulturowy Sarnowo” na terenie wsi Sarnowo, gmina Lubraniec, powiat włocławski, województwo kujawsko-pomorskie.

²⁹ Uchwała nr XXXIX/319/2010 Rady Miejskiej w Lubrańcu z dnia 29.09.2010 r. w sprawie zamiaru utworzenia parku kulturowego o nazwie „Park Kulturowy Sarnowo” na terenie wsi Sarnowo, gmina Lubraniec, powiat włocławski, województwo kujawsko-pomorskie.

³⁰ Uchwała nr XL/324/2010 Rady Miejskiej w Lubrańcu z dnia 22.10.2010 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego o nazwie „Park Kulturowy Sarnowo” w Sarnowie, gmina Lubraniec, powiat włocławski, województwo kujawsko-pomorskie.

³¹ Wypowiedź burmistrza Izbicy Kujawskiej na konferencji prasowej 7.09.2014 r. w Wietrzychowicach.

Postulat zwrócenia się ku turystyce nie były czymś nowym. Mieszkańcy Sarnowa, wsi rolniczej, uważali i nadal tak uważają, że tutejszy krajobraz, jak na tę część Kujaw, jest „przepiękny”. Kawałek lasu, rozlewisko rzeki Zgłowiączki w połączeniu z megalitami składa się na znakomite walory turystyczne. Duże szanse upatrywano w turystyce, i to takiej, która umożliwi zarobkowanie. W 2005 r. postulowano przeprowadzenie szlaku turystycznego biegnącego do Wietrzychowic, domagano się uporządkowania grobów od dawna zarośniętych, wytyczenia ścieżek, postawienia nowych tablic i drogowskazów umożliwiających dotarcie do cmentarzyska. Uważano, iż działania te przyciągną turystów³². Tego typu aktywność mieszkańców nie jest niczym zaskakującym, gdyż podobną działalność, nawet czynny udział w budowie infrastruktury turystycznej, można spotkać w innych regionach kraju³³. W następnym roku władze Lubrańca z funduszy unijnych sfinansowały prace porządkowe związane z grobowcami³⁴, lecz inne postulaty nie znalazły zrozumienia wśród czynników decyzyjnych.

W tym czasie gmina Lubraniec nie miała charakteru turystycznego, nie miała też planów zwrócenia większej uwagi na turystów. Brakowało infrastruktury turystycznej, właściwie czegokolwiek w tej dziedzinie. W swojej strategii władze nie dostrzegały potrzeby czy możliwości tkwiących w turystycznym potencjale Sarnowa. Nie pojawił się żaden pomysł na zainteresowanie turystów grobowcami, poza wydaniem informatora o dawnym rezerwacie i jego uporządkowaniem. Grobowców sarnowskich nie potraktowano jako waloru turystycznego, a jako dobro kultury, gdyż informacje o nich zamieszczono właśnie w tym dziale, natomiast w części strategii poświęconej turystyce i rekreacji próżno szukać jakichkolwiek wzmianek³⁵. Z drugiej strony mieszkańcy Lubrańca podjęli kroki nakierowane na możliwość rozwoju turystyki. Powołali do życia „Stowarzyszenie Megaloty Polska”, zarejestrowane w toruńskim sądzie pod koniec sierpnia 2014 r. Jego nazwa nawiązuje do wietrzychowickiego pomysłu szlaku archeologicznego, a zakres działania został wyznaczony bardzo szeroko, obejmując handel, reklamę, badania naukowe, opiekę nad dziećmi, działalność turystyczną, a nawet wytwarzanie energii elektrycznej. Nadrzędnym celem jest jednak budowa i rozwój ogólnopolskiego szlaku turystycznego oraz rozwój terenów, przez które ów szlak będzie przebiegał.

³² Plan rozwoju miejscowości Sarnowo, załącznik do Uchwały nr XXVIII/2011/2005 Rady Miejskiej w Lubrańcu z dnia 27.04.2005 r. w sprawie przyjęcia Planu rozwoju miejscowości Sarnowo.

³³ D. Werczyński, *op. cit.*, s. 19.

³⁴ Witamy na stronie gminy i miasta Lubraniec, <http://lubraniec.pl> – grobowce megalityczne w Sarnowie [dostęp 4.10.2014]. Prace sfinansowano z Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwoju obszarów wiejskich 2004-2006”.

³⁵ Uchwała nr XXII/151/2000 Rady Miejskiej w Lubrańcu z dnia 6.11.2000 r. w sprawie Strategii rozwoju gminy i miasta Lubraniec na lata 2001-2015. Strategię opracowało Włocławskie Towarzystwo Naukowe.

Uchwała o powołaniu „Parku Kulturowego Sarnowo” skutkowała wpisem na listę parków kulturowych prowadzoną przez Narodowy Instytut Dziedzictwa³⁶. Jednak po czterech latach na stronie internetowej gminy nadal figuruje pojęcie rezerwat archeologiczny³⁷, drogowskazy prowadzące do sarnowskich grobowców oraz tablice informacyjne na samym cmentarzysku w dalszym ciągu zawierają dawną nazwę – Rezerwat Archeologiczny Sarnowo. Jedynie tablice postawione w 2013 r. opisujące ścieżkę dendrologiczną wspominają o tym, iż znajdują się na terenie parku kulturowego w Sarnowie. Mamy też dużą tablicę z układem grobowców zatytułowaną „Rezerwat Archeologiczno-Przyrodniczy w Sarnowie”.

Głównym celem powołania „Parku Kulturowego Wietrzychowice” jest ochrona i popularyzacja unikatowego dziedzictwa kulturowego, jakim są grobowce megalityczne pochodzące z neolitycznej kultury pucharów lejkowatych oraz stworzenie wokół nich odpowiedniej bazy naukowej i turystycznej. Ochrona ta wynika z faktu, iż wspomniane megality są obecnie jednymi z najważniejszych obiektów dziedzictwa europejskiego w Polsce.

Wietrzychowicki park nie jest ostatecznym celem, a jedynie jednym z etapów szeroko zakrojonego projektu o charakterze naukowo-turystycznym. Pierwszy etap po utworzeniu parku zakłada budowę skansenu ilustrującego życie ludności sprzed 5500 lat, muzeum kultury pucharów lejkowatych na Kujawach, biblioteki, pracowni konserwatorskich oraz pracowni archeologii doświadczalnej. W grę wchodzi utworzenie zbioru miniatur, w którym znalazłyby się modele odtwarzające w skali różne typy megalitów w Europie. W ramach tego etapu postuluje się wzniesienie w „Parku Kulturowym Sarnowo” muzeum ceramiki kultury pucharów lejkowatych i odtworzenie w Brześciu Kujawskim fragmentu osady kultury lendzielskiej. Rozmach tej koncepcji podporządkowany jest dwóm celom: powołaniu w parku wietrzychowickim centrum „Europejskiego Szlaku Megalitów” z jednej strony, a z drugiej rozwojowi turystyki. Ten drugi człon jest stosunkowo słabo zdefiniowany. Najczęściej ogranicza się do potrzeby budowy „infrastruktury turystycznej” w Wietrzychowicach i Sarnowie. W drugim etapie całego projektu postuluje się przyłączenie do szlaku stanowisk megalitycznych północnej części Polski (Odry, gm. Czersk, pow. chojnicki, Węsiory, gm. Sulęcyno, pow. kartuski, Łupawa, gm. Potęgowo, pow. słupski), jak również Borkowa w województwie mazowieckim oraz na południu Muzeum i Rezerwatu Archeologicznego w Krzemionkach Opatowskich. Kolejny krok przewiduje współdziałanie na rzecz turystyki archeologicznej ze stanowiskami megalitycznymi w Niemczech, Francji, Anglii oraz w krajach skandynawskich. Czwarty

³⁶ Narodowy Instytut Dziedzictwa, <http://www.nid.pl> – lista parków kulturowych, stan na 31.10.2013 r.

³⁷ Witamy na stronie gminy i miasta Lubraniec..., zakładka „Zabytki” [dostęp 7.10.2014].

etap szlaku dotyczyłby stanowisk kultury pucharów lejkowatych na wschodzie Europy (Wołyń) i w południowej części Europy³⁸.

Gmina Izbica Kujawska dostrzega słaby rozwój turystyki na swoim terenie, a także brak należytej infrastruktury turystycznej. Warunki przyrodnicze, liczne zabytki, a także spuścizna historyczna każą doszukiwać się możliwości rozwoju branży turystycznej. Rozwój może postępować na podstawie parku kulturowego, a grobowce mogą stać się produktem turystycznym, marką regionu. Ponadto podejmowane są działania zmierzające do harmonijnego wykorzystaniu turystyki na terenie parku, tak by nie ucierpiały na tym chronione zabytki. Postulowano kontrolowany ruch turystyczny w bliżej nieokreślonej formie i liczbie turystów. Powstanie parku ma w swoim założeniu wpłynąć w istotny sposób na rozwój turystyki, podniesie bowiem atrakcyjność turystyczną gminy. W założeniach powstaną nowe miejsca pracy przy usługach turystycznych³⁹. Cele te wymagają wzmożonych działań promocyjnych oraz budowy infrastruktury turystycznej. W planach na lata 2018-2020 przewidziano budowę bazy turystycznej przy parku kulturowym w Wietrzychowicach, obliczonej na obsługę 8000 turystów w skali roku⁴⁰. Oprócz zaplecza naukowo-technicznego przy parku dostrzega się potrzebę stworzenia nowoczesnej, multimedialnej placówki muzealnej, a także parkingu, punktów gastronomii, informacji turystycznej i placu festynów. Wszystkie te obiekty miałyby powstać jako drewniane budowle stylizowane „na neolit”.

Oczekiwania lokalne rozmiągają się z planami tworzonymi na wyższych szczeblach. W strategii rozwoju turystyki w województwie kujawsko-pomorskim w latach 2001-2006 wśród sześciu wymienionych tam archeologicznych walorów regionu, trzy znajdują się w okolicy Izbicy Kujawskiej (Gaj, Sarnowo, Wietrzychowice). Pomimo tego w owych założeniach nie dostrzeżono możliwości rozwoju turystyki na podstawie tych miejscowości, choćby o profilu archeologicznym. W dokumencie tym podkreślano, iż turyści zwiedzają obiekty unikatowe. Brak odniesień do kujawskich grobowców sugeruje, że najwidoczniej twórcy projektu uznali artefakty z Sarnowa i Wietrzychowic za niemające takich walorów. Nie widzieli potrzeby promowania tych obiektów, ba, nie dostrzegli nawet w nich dziedzictwa kulturowego⁴¹. Na przełomie pierwszej i drugiej dekady XXI w. zmieniło się podejście wojewódzkich władz samorządowych do zabytkowych grobowców. Tworząc parki kulturowe, przystąpiono do ochrony histo-

³⁸ <http://www.wloclawskie24.pl> [dostęp 5.10.2014]; M. Matys, *op. cit.*, s. 9.

³⁹ *Plan ochrony Parku Kulturowego Wietrzychowice*, <http://www.bip.izbicakuj.pl/upload/Plan%20Ochrony%20PK%20Wietrzychowice%20scalony.pdf>, s. 14, 19, 32, 41-42 [dostęp 4.10.2014].

⁴⁰ *Lokalny program rozwoju gminy i miasta Izbica Kujawska na lata 2013-2020*, http://www.kujawsko-pomorskie.pl/files/sport_turystyka/strategia/Strategia_text.pdf, s. 24-25, 28-29, 31, 33, 245 [dostęp 4.10.2014].

⁴¹ *Strategia rozwoju turystyki w województwie kujawsko-pomorskim w latach 2001-2006*, s. 23, 58-59, 63, 69, 89-91, 100.

rycznego krajobrazu kultury pucharów lejkowatych. Dostrzeżono potrzebę objęcia ochroną również megalitów z Sarnowa. Równocześnie zadeklarowano wsparcie działań mających wyznaczyć nowy szlak turystyczny – Szlak Megalityczny⁴². W proponowanej *Strategii rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020* przewidziano utworzenie muzeum megalitów w Sarnowie i zbudowanie parku kulturowego w Wietrzychowicach⁴³.

Dotychczasowy brak zainteresowania turystyką wykreowaną wokół grobowców kujawskich w dużym stopniu można tłumaczyć brakiem wiedzy na temat znaczenia grobowców. Urzędnicy wszystkich szczebli, a nawet działacze turyści czy ludzie nauki nie zdają sobie sprawy z ich rangi. Najczęściej sprowadza się je do roli dziedzictwa archeologicznego na terenie województwa, tak jakby w kraju tego typu grobowce były codziennością. W opiniach tych brak jest konsekwencji, gdyż w innym miejscu traktuje się je jako unikatowe w skali kraju⁴⁴. W *Programie opieki nad zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2009-2012* opinie o grobowcach nie są spójne. Nadaje się im rangę regionalną, jednocześnie rozróżnia się na megality bardziej i mniej wartościowe. Te z Wietrzychowic desygnuje się do wpisania na listę Pomników Historii, a te z Sarnowa potraktowano jedynie jako element parku kulturowego. Nieco dalej uznaje się artefakty z Sarnowa i Wietrzychowic za mające charakter unikatowy w skali europejskiej⁴⁵.

Na szczeblu powiatu włocławskiego grobowce sarnowskie i wietrzychowickie miały status zabytków ponadregionalnych. Traktowano je jako dziedzictwo kulturowe o najwyższych wartościach. Jednak idąc za programem wojewódzkim, te z Sarnowa miały niższą rangę od tych z Wietrzychowic. W *Programie opieki nad zabytkami powiatu włocławskiego na lata 2007-2013* w przypadku tych ostatnich zapowiadano starania o wpisanie na listę Pomników Historii⁴⁶. Obecnie władze powiatowe deklarują równoległe starania o wpisanie obu grup grobowców na

⁴² *Program opieki nad zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2009-2012*, załącznik do Uchwały nr XXV/496/08 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 8.09.2008 r., s. 66, 71, 145.

⁴³ *Strategia rozwoju województwa kujawsko-pomorskiego do roku 2020*, załącznik do Uchwały nr XLI/693/13 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 21.10.2013 r., załącznik nr 6, *Lista potencjalnych markowych produktów turystycznych województwa kujawsko-pomorskiego*, s. 146.

⁴⁴ *Uchwała nr XXVIII/579/08 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 28.12.2008 r. ...*

⁴⁵ *Program opieki nad zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego...*, s. 66, 71, 138-139, 145.

⁴⁶ *Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu włocławskiego na lata 2007-2013*, załącznik do Uchwały nr XXIX/327/09 Rady Powiatu we Włocławku z dnia 29.12.2009 r., s. 10-11.

listę Pomników Historii, gdyż jak zauważono, są fenomenem na skalę europejską, a mogą stać się atrakcją turystyczną na skalę światową. Z drugiej strony urzędnicy powiatowi wykazują się bardzo dużą ignorancją. Raz mogły z Wietrzychowic traktują jako grobowce prasłowiańskie, w innym miejscu tego samego dokumentu jako groby megalityczne. Raz podają, że obecnie funkcjonuje rezerwat archeologiczny w Sarnowie i drugi w Wietrzychowicach, w innym miejscu przywołuje się parki archeologiczne w tych miejscowościach, a w jeszcze innym zapowiadają starania o powołanie parku kulturowego w Sarnowie i Wietrzychowicach w latach 2014-2017. Wychodzi na to, że istniejące od wielu lat parki na terenie powiatu są zupełnie nieznane decydom⁴⁷.

W samym programie umieszczono kilka zapisów dotyczących rozwoju turystyki związanej z kujawskimi grobowcami. Zapowiedziano prace nad planem rozwoju i rozbudowy infrastruktury zlokalizowanej w pobliżu grobowców. Ponadto wspomniano o utworzeniu muzeum megalitów w Sarnowie oraz o budowie parku kulturowego w Wietrzychowicach. W przypadku tego ostatniego bliżej nie sprecyzowano zakresu prac.

Z przyjętego *Programu opieki nad zabytkami powiatu włocławskiego na lata 2014-2017* przebija brak koordynacji z innymi projektami o charakterze turystycznym. Nic nie wspomniano o wyznaczaniu Szlaku Megalitycznego, chociaż postuluje się ogólnie tworzenie nowych szlaków turystycznych. Władze powiatowe zaproponowały własne koncepcje. Skoncentrowano się na bliżej nieokreślonym zagospodarowaniu doliny rzeki Zgłowiączki. W ramach tego planu postuluje się rekonstrukcję średniowiecznego grodziska we wsi Zgłowiączka, leżącej w pobliżu Sarnowa. Nie wiadomo, czy ma to być konkurencja w stosunku do grobowców sarnowskich, czy też uzupełnienie? W Brześciu Kujawskim, leżącym nad Zgłowiączką, przewiduje się budowę stałej ekspozycji eksponatów pozyskanych w trakcie badań archeologicznych, ale nie wspomina się nic o rekonstrukcji osady lendzielskiej.

Takie nieścisłości i brak wypracowania jednolitej charakterystyki grobowców kujawskich znacznie utrudnia działania na polu tworzenia planów i pozyskiwania środków finansowych na rozwój turystyki, a także nie sprzyja marketingowi. Na tym ostatnim polu dzieje się niewiele, a to przecież ma przełożenie na ruch turystyczny.

Istniejący już dłuższy czas park kulturowy w Wietrzychowicach nie posiada własnej strony internetowej. Oficjalna strona gmin Izbica Kujawska⁴⁸ nie zawiera

⁴⁷ Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu włocławskiego na lata 2014-2017, załącznik do Uchwały nr XXXVII/339/14 Rady Powiatu we Włocławku z dnia 26.09.2014 r., s. 20, 23, 25-27, 40-42, 65, 67, 71, 73-75, 84, 91. Uchwała opublikowana w „Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko-Pomorskiego”, poz. 2876 z 21.10.2014 r.

⁴⁸ <http://www.izbicakuj.pl> [dostęp 4.10.2014].

żadnej podstrony omawiającej park, ba, nawet w grupie zabytków próżno szukać jakiegokolwiek wzmianki o grobowcach. Jedynie w dziale „Aktualności” możemy znaleźć krótkie wzmianki o imprezach powiązanych z parkiem kulturowym. W pewnym stopniu lukę tę uzupełnia nieoficjalna strona o mieście⁴⁹. W dziale poświęconym turystycznym atrakcjom regionu mamy niewielki tekst o grobowcach i badaniach archeologicznych wraz z galerią zdjęć. Informacje te, najogólniej mówiąc, są daleko niewystarczające z punktu widzenia turysty. O „oficjalnej” obecności na Facebooku nie ma co wspominać, jedynie Nadleśnictwo Koło zamieściło krótką wzmiankę. Nie lepiej wygląda sytuacja w przypadku Sarnowa. Strony internetowej brak, istnieje jedynie jednozdaniowa wzmianka na oficjalnej stronie gminy Lubraniec⁵⁰, podobnie jak na portalu powiatu wrocławskiego⁵¹. W dobie cyfryzacji brak pełnych i aktualnych danych zdecydowanie utrudnia i ogranicza ruch turystyczny. Natomiast w programach rozwoju turystyki wokół grobowców kujawskich przeważają zapowiedzi drukowanych wydawnictw. Są one trudno dostępne dla osób oddalonych od Izbicy, tym samym nie spełniają pokładanych w nich nadziei na promocję regionu. Dwa ładnie wydane przewodniki, a raczej informatory zaopatrzone w płyty CD o Wietrzychowicach i Sarnowie⁵² są dostępne jedynie na miejscu, wcześniej turysta na własną rękę musi szukać informacji, co niewątpliwie zniechęca do podjęcia trudu odwiedzenia danego miejsca. Dla obcokrajowców dane zwarte w Internecie są najbardziej dostępnym źródłem informacji.

Należy się w pełni zgodzić ze zdaniem włodarzy powiatu wrocławskiego, iż ogromny potencjał turystyczny grobowców kujawskich nie jest wykorzystany, nawet w małej części. Trzeba zadać sobie pytanie, czy nakreślony ambitny plan zagospodarowania parku kulturowego w Wietrzychowicach i Sarnowie to zmieni? Zapewne w jakiejś części planowane inwestycje zostaną zrealizowane, zależy to jednak od nakładów finansowych pozyskanych w głównej mierze ze środków unijnych.

Podczas konferencji prasowej, która odbyła się 7 września 2014 r. w Wietrzychowicach, w trakcie festynu, zarówno Sławomir Kopyś – członek Zarządu Województwa, jak też Wojciech Jaranowski i Jan Wadoń – radni Sejmiku zapewniali, że ten autorski projekt ma ogromne szanse na realizację, gdyż spełnia wszystkie kryteria wymagane dla przyjętej strategii naszego województwa. Pod-

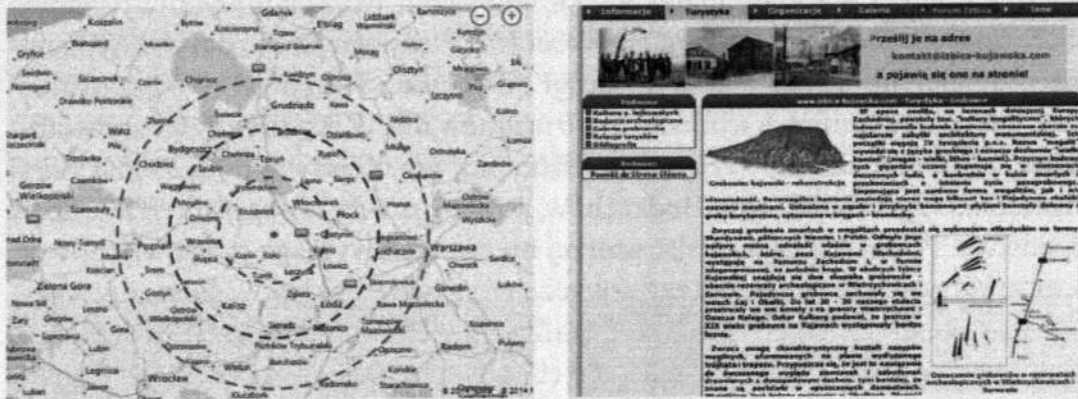
⁴⁹ Izbica Kujawska online...

⁵⁰ Witamy na stronie gminy i miasta Lubraniec..., zakładki „Zabytki”, „Sport i turystyka” – wszędzie występuje rezerwat archeologiczny w Sarnowie [dostęp 7.10.2014].

⁵¹ <http://www.powiat.wloclawski.pl>, zakładka „Walory historyczne” [dostęp 7.10.2014].

⁵² D. Sukniewicz, A. Mytra, *W krainie polskich piramid. Park Kulturowy Wietrzychowice. Przewodnik*, Izbica Kujawska 2008, ss. 32; D. Sukniewicz, A. Mytra, P. Marczak, *W krainie polskich piramid. Park Kulturowy Sarnowo. Przewodnik*, Lubraniec 2010, ss. 48.

kreślali również, że o ile projekt nie zostanie w pełni zaakceptowany przez stronę rządową, to realizowany będzie z Regionalnego Programu Operacyjnego. A pieniądze, o które aplikowano, są niemałe, w granicach 41 mln zł⁵³.

Ryc. 2. Odległość od Wietrzychowic, promień co 50 km (po lewej), strona internetowa informująca o grobowcach w Wietrzychowicach – <http://izbica-kujawska.com>

Wietrzychowice i Sarnowo leżą w regionie słabo zurbanizowanym i niecieleszącym się zainteresowaniem turystycznym. W okolicy Izbicy niewiele jest turystów przebywających tu w charakterze wypoczynkowym, którzy skłonni byłiby odwiedzić grobowce kujawskie. Istnieją dwa niewielkie obszary wypoczynkowe oparte na jeziorach – chodecki i głużyńsko-modzerowski, jednak oba nie mają perspektyw rozwojowych. Do tego ostatniego przybywa niewielka liczba mieszkańców Łodzi⁵⁴, lecz nie mogą oni znacząco wpłynąć na statystyki odwiedzających Wietrzychowice. Trudno wypatrywać tłumów turystów weekendowych, gdyż w najbliższej okolicy nie ma dużych miast. W pobliżu Wietrzychowic czy Sarnowa nie ma też linii kolejowej, co ogranicza napływ turystów. W promieniu 50 km, a więc godziny jazdy samochodem, znajduje się niewiele znaczących miast. Wymienić można Włocławek, Inowrocław, Łęczycę i Kutno. Promień 100 km obejmuje już znacznie większe ośrodki, takie jak Bydgoszcz czy Łódź. Warszawa i Poznań wymagają już około trzech godzin samochodowej podróży. Co może skłonić mieszkańców tych ostatnich miast do odwiedzenia Wietrzychowic? Same groby, nawet tak stare, nie przyciągną, trzeba zaproponować takie atrakcje, których nigdzie nie ma.

⁵³ Gmina Izbica Kujawska, <http://izbicakuj.pl> – Kultura, Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury, *Echa Europejskich Dni Dziedzictwa* [dostęp 8.10.2014]; *Po raz kolejny wehikule czasu...*, s. 9; M. Matys, *op. cit.*

⁵⁴ *Strategia rozwoju turystyki w województwie kujawsko-pomorskim...*, s. 58-59, 69.

Produkt turystyczny powinien być adresowany do konkretnego odbiorcy. Rekonstrukcje o charakterze archeologicznym w miejscowościach o małym ruchu turystycznym skierowane są do okolicznych szkół i rowerzystów. Wiadomo, że największe rzesze przybywają do obiektów usytuowanych w dużych miastach. Również okolica w ich pobliżu staje się miejscem weekendowych wypadów, choćby masyw Ślęży w stosunku do Wrocławia⁵⁵ czy miejscowości z zabytkami archeologicznymi leżące o godzinę drogi od centrum Krakowa⁵⁶. W przypadku Wietrzychowic i Sarnowa trudno o takie usytuowanie. Zresztą zabytki archeologiczne, poza nielicznymi wyjątkami (Biskupin, gm. Gąsawa, pow. żniński czy Krzemionki Opatowskie, gm. Bodzechów, pow. ostrowiecki), są słabo znane społeczeństwu. Popularyzacja miejsc szerzej nieznanymi wymaga czasu, cierpliwości, przełamania stereotypów i przyzwyczajęń, a także nakładów finansowych⁵⁷.

Grobowce kujawskie nigdy nie trafiły i nadal nie mają swojego miejsca w szeroko dostępnych przewodnikach o charakterze ogólnokrajowym. W najbardziej dostępnych, a więc i popularnych przewodnikach nie są one omawiane. Na trasie biegnącej z południa na północ kraju poleca się Łęczycę z Tumem, Włocławek, Toruń wraz z położonymi pomiędzy tymi ostatnimi Nieszawą i Ciechocinkiem. Próżno szukać jakichkolwiek informacji o Sarnowie czy Wietrzychowicach⁵⁸. Podobna sytuacja zdarza się w przewodnikach dotyczących województwa kujawsko-pomorskiego⁵⁹. Nie znaczy to, że każdy przewodnik czy informator pomija najważniejsze miejsca związane z grobowcami kujawskimi. W wielu znaleźć można nawet i obszernie informacje⁶⁰, ale nie zmienia to faktu, iż Sarnowo oraz Wietrzychowice nie funkcjonują w powszechnej świadomości turystycznej.

Jednym z poważniejszych mankamentów jest brak należytego oznakowania w szczególności miejsc o charakterze archeologicznym. Problem ten dotyczy wszystkich miejsc w Polsce, słychać jedynie narzekania na tym polu. Mamy słabe

⁵⁵ A. Rozenkiewicz, M. Żerdzińska, *op. cit.*, s. 70; D. Werczyński, *op. cit.*, s. 13, 22-23.

⁵⁶ R. Faracik, *Zabytki archeologiczne jako obiekty zainteresowania turystycznego na przykładzie Krakowa i okolic*, „Prace Geograficzne”, z. 106, 2008, s. 146.

⁵⁷ K. Kaczmarek, *op. cit.*, s. 9.

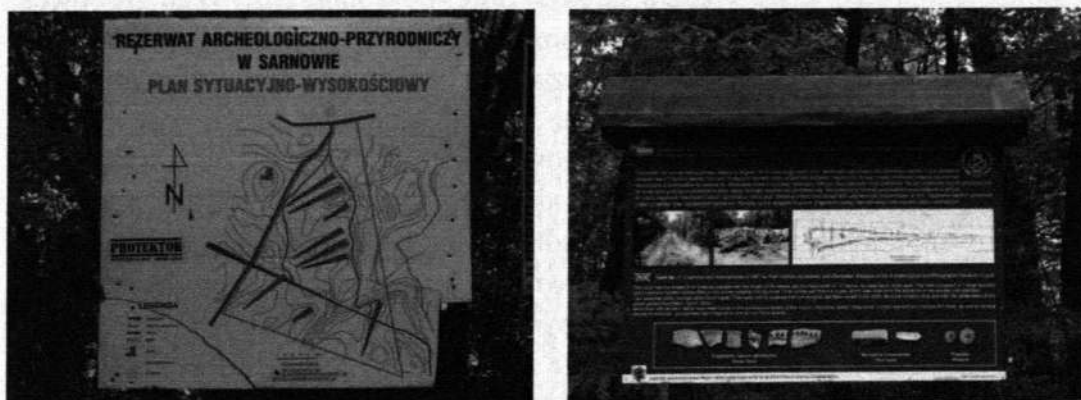
⁵⁸ A. Bajcar, *Polska. Przewodnik turystyczny*, Warszawa 1971, trasa nr 7, s. 161, 163-165; *Polska na weekend. Przewodnik turystyczny. 52 trasy po najpiękniejszych miastach i regionach*, wyd. II, Pascal 1991, trasa nr 18, s. 228-242, wyd. III, Pascal 2001, trasa nr 22, s. 276-288; *Przewodnik po Polsce*, Warszawa 1996, s. 187; *Polska. 123 wycieczki samochodowe*, Copernicus, wyd. I, Warszawa 2006, s. 119, 176-177; D. Jędrzejewski, *Polska na urlop*, „National Geographic”, Warszawa 2014.

⁵⁹ W. Bykowski, W. Bykowski, *Kujawsko-Pomorskie dla każdego*, Bydgoszcz 2005.

⁶⁰ W. Łęcki, *Wielkopolska. Przewodnik po miejscach ładnych i ciekawych*, Poznań 2003, s. 199-200 – omawia Wietrzychowice, brakuje Sarnowa, ale miejscowość ta leży na historycznych Kujawach; R. Pasieczny, A. Bajcer, M. Omilanowski, *Atrakcje turystyczne Polski od A do Z*, Warszawa 2008, s. 367, 389; A. Malinowska-Sypek, R. Sypek, D. Sukniewicz, *Przewodnik archeologiczny po Polsce*, Warszawa 2010, s. 83, 120-126.

oznakowanie dojazdów, dojść do obiektów i opisanie samych artefaktów. W tym ostatnim przypadku bardzo często dochodzi do rozbieżności między treścią zamieszczoną na tablicy a literaturą naukową⁶¹. Oznakowanie Sarnowa i Wietrzychowic wymaga gruntownej rewizji. Szczególnie chodzi o możliwości poinformowania i wskazania kierunku dojazdów. Tablice informacyjne powinny znaleźć się w dużych miastach, takich jak Gniezno, Inowrocław, Koło, Płock czy Włocławek. Również w bliższych miejscowościach nie należy stronić od tego typu oznaczeń. Na szczególną uwagę zasługuje gmina Topólka szeroko informująca za pomocą drogowskazów o ciekawych miejscach do zwiedzania, nie tylko archeologicznych.

Ryc. 3. Sarnowo, tablica informacyjna (po lewej),
Wietrzychowice, tablica informacyjna przy grobowcu nr 1 (po prawej)
(fot. Z. Zyglewski)

Sarnowo i Wietrzychowice mają potencjał turystyczny. Dysponują starymi, a nawet bardzo starymi zabytkami o unikatowym charakterze. Nie jest to pojedynczy artefakt, lecz grupa położona w lesie, co sprzyja odwiedzinom. Ponadto zabytki te są znaczących rozmiarów, manifestują się w terenie. Mają też jedyne w swoim rodzaju hasło reklamowe – polskie piramidy czy piramidy kujawskie. Terminy te wprowadzone przez publicystów w końcu lat 60. XX w. są nadal rozpoznawalne, wymagają jedynie przypomnienia. Nie chodzi o plan czy materiał, a tym bardziej o wielkość kujawskich grobowców, a o czas ich powstania – starsze od egipskich piramid. Ostatnio próbuje się wprowadzić aurę tajemniczości

⁶¹ M. Florek, *op. cit.*, s. 23-24; R. Faracik, *op. cit.*, s. 146; A. Rozenkiewicz, M. Żerdzińska, *op. cit.*, s. 68; D. Werczyński, *op. cit.*, s. 13-15, 17. *Vide* D. Jaskanis, *O potrzebie systematycznego upowszechniania obiektów archeologicznych w turystyce kulturowej*, [w:] *Krajobraz archeologiczny. Ochrona zabytków archeologicznych jako forma krajobrazu kulturowego*, red. Z. Kobyliński, Warszawa 1999, s. 24-36.

i magii wokół grobowców. Lansuje się teorie o posiadaniu przez dawne ludy umiejętności matematyczno-astronomicznych wykorzystywanych przy budowie grobowców. Układ grobowców ma wskazywać kierunek padania promieni słonecznych w dniu przesilenia zimowego, a więc 21 grudnia. Pomijając prawdziwość tych opinii z punktu naukowego, podkreślić należy, iż zabiegi te mają wzbudzić ciekawość i zainteresowanie wśród potencjalnych turystów⁶².

Wszystko to bardzo ważne, ale nie wystarczające dla pobudzenia turystyki. Stąd trafne pomysły inicjatora parku kulturowego A. Myrty na wykreowanie nowych atrakcji. Do tych z pewnością można zaliczyć nowoczesną, multimedialną placówkę muzealną. Ciekawym pomysłem jest utworzenie zbioru miniatur megalitów europejskich, może trzeba pokusić się o kopie fragmentów europejskich megalitów? Najważniejsza wydaje się myśl budowy w naturalnej skali grobowca kujawskiego. Czoło grobowca z kilkotonowych głazów wysokości 2 m bez obsypiania ich ziemią musi robić wrażenie na zwiedzających, podobnie jak rekonstrukcja bramy wejściowej do grobowca oraz komora grobowa. Możliwość sypania piasku na zarys grobowca za pomocą rogowych i kamiennych narzędzi wydaje się dodatkową atrakcją. Plany obejmują odbudowę zabagnionego zbiornika wodnego, skonstruowanie pomostu, przy którym odtwarzano by ceremonie tzw. darów bagiennych oraz przygotowania pola uprawnego, a także demonstrowano sposoby uprawy ziemi w neolicie. Można też pomyśleć o coraz popularniejszych prezentacjach w 3D. Trójwymiarowe skanowanie obiektów i przestrzeni jest kosztowne, ale rewelacyjne, wzbudzające żywe zainteresowanie turystów i naukowców⁶³.

Planowany Europejski Szlak Megalitów od chwili narodzin idei po dzień dzisiejszy kilkakrotnie zmieniał nazwy. Wydaje się, że nie jest on bliżej sprecyzowany, nie wiadomo, jakie cele mu przyświecają i jakich efektów należy się spodziewać. Niewątpliwie może posłużyć, głównie za pomocą Internetu, jako platforma wymiany informacji dla miłośników archeoturystyki. Rzecz ta musi być gruntownie przedyskutowana, również z ośrodkami zagranicznymi. Bez nich nie wydaje się, by całe to przedsięwzięcie mogło funkcjonować. Tą drogą można pozyskać turystów zagranicznych. Ponadto wplecenie Sarnowa i Wietrzychowic w grupę znanych obiektów na świecie, np. Stonehenge, wzmacnia marketing i prestiż kujawskich obiektów.

Przymiarką do szczytnych zamierzeń ma być realizacja projektu nazwanego „Wehikułem Czasu”, który ma przenieść współczesnych do neolitu. Jest to, począwszy od 2008 r., coroczne wydarzenie rozgrywające się w „Parku Kultu-

⁶² M. i P. Pilichowie, *op. cit.*, s. 160; M. Chełmiński, *Skarby Kujaw i Pomorza*, Bydgoszcz 2006, s. 52-53.

⁶³ A. Gołębniak, *Nowe formy i możliwości promocji dziedzictwa archeologicznego – przykład wilanowski*, [w:] *Komercjalizm turystyki kulturowej*, red. M.K. Leniartek, Wrocław 2008, s. 142, 146-147.

rowym Wietrzychowice”, w pierwszy weekend września, w ramach Europejskich Dni Dziedzictwa. Organizatorem festynu, realizowanym w porozumieniu z Miejsko-Gminnym Ośrodkiem Kultury w Izbicy Kujawskiej i Fundacją Badań Archeologicznych im. profesora Konrada Jażdżewskiego, było Stowarzyszenie „Ziemia Izbicka” oraz symbolicznie powiat włocławski. Corocznie w parku kulturowym powstaje wiele stanowisk archeologii doświadczalnej: obróbki krzemienia, skóry, bursztynu, warsztat tkacki, ceramiczny, instrumentów muzycznych i zielarstwa. W 2014 r., zdaniem organizatorów, na tym razem dwudniową imprezę przybyło ponad 5000 osób⁶⁴. W porównaniu do festiwalu biskupińskiego nie jest to imponująca liczba. W Biskupinie temat przewodni spotkania co roku zmienia się, co wywołuje ciekawość i zainteresowanie. W Wietrzychowicach ekspozycje festiwalowe są co roku te same. Ponadto epoka neolitu nie jest widowiskowa, człowiek odziany w skórę nie wzbudza takiego zainteresowania, jak rycerz, który na dodatek z drugim rycerzem podejmuje walkę na miecze. Statyczność festiwalu wietrzychowickiego nie sprzyja jego rozgłosowi, tym samym nie powoduje przyływu gości. Festiwal ten ogranicza się jedynie do okolicznych gmin. Ze stolicy powiatu są organizowane wyjazdy autokarowe, ale nie cieszą się zbyt dużym „wzięciem”. Od samego początku festiwalowi towarzyszą relacje w telewizji regionalnej, gazetach regionalnych czy periodykach samorządowych i na stronach internetowych. Jednak nie wpływa to na frekwencję, a jedynie utrwała w świadomości społecznej fakt istnienia takiej imprezy. Jednym słowem festiwal „Wehikuł Czasu” nie rozwija się.

Ryc. 4. Wietrzychowice, Festyn 2014 – wejście do parku kulturowego (po lewej), stanowisko narzędzi neolitycznych (z kamienia i rogu) (po prawej)
(fot. Z. Zyglewski)

⁶⁴ Gmina Izbica Kujawska...; *Po raz kolejny wehikulem czasu...*, s. 9; M. Matys, *op. cit.*

Festiwal zdaje się wskazywać, że dobre pomysły to zbyt mało na przyciągnięcie turystów. Trzeba położyć nacisk na marketing i wypracowanie nowych form działania. Można pokusić się o zaadaptowanie elementów pojawiających się na innych festynach, przez co wietrzychowicki nie będzie się niczym wyróżniał. Przy założeniu, że stanowiska archeologii eksperymentalnej powinny oddawać ducha neolitu, trudno sobie wyobrazić obecność warsztatu kowala, brązownika, stelmacha czy złotnika, o wojach czy rzymskich legionistach nie wspominając. Turysta nie chce być tylko biernym widzem, zwłaszcza ten młody. Doświadczenia kilku festynów wykazują potrzebę eksponowania dźwięków i brzmień towarzyszących ludziom minionych epok czy wręcz organizowanie festiwali⁶⁵.

Czas pokaże, czy szczytne i dalekosiężne zamiary „Parku Kulturowego Wietrzychowice” zostaną zrealizowane i jakie przyniosą efekty. Pierwoplanowym zadaniem jest ochrona tego, co dotrwało do naszych czasów, propagowanie ich wartości. Czasami można odnieść wrażenie, że groby kujawskie mają stać się symbolem Izbicy Kujawskiej, czymś w rodzaju wieży Eiffla dla Paryża, placu św. Marka dla Wenecji. Inicjator powołania parku nigdy nie pokładał zbyt dużo nadziei w możliwościach rozwoju turystyki. Uważa, iż park jako instytucja wygeneruje nowe miejsca pracy, natomiast działalność turystyczna będzie miała charakter uzupełniający⁶⁶.

Archaeotourism at “Cultural Park Wietrzychowice”

Summary

Keywords: tourism, archaeotourism, park of the culture, touristic trail, Sarnowo, Wietrzychowice

Sarnowo i Wietrzychowice are located at central Poland and they are known of Neolithic graves of Funnel Beaker culture. These places were transformed into archaeological reservation and make available to tourism at 2006 (Wietrzychowice) and at 2010 (Sarnowo). The target of the project foresees the creation of a European Megaliths Route headquartered in Wietrzychowice. The main aim of these two cultural parks was preservation of archaeological features, building the scientific base, museum base and touristic base. In this project the tourism has second place and has the complete nature.

⁶⁵ Confer T. Giergiel, *Możliwości archeologii doświadczalnej ziemi sandomierskiej*, [w:] *Archeoturystyka. Nowoczesny produkt...*, s. 30-33; W. Brzeziński, *Parki archeologiczne jako forma prezentacji dziedzictwa archeologicznego*, „Z Otchłani Wieków”, t. 56, 2001, z. 1-2, s. 112-115; W. Borkowski, W. Brzeziński, *Prezentacja dziedzictwa archeologicznego*, „Z Otchłani Wieków”, t. 56, 2001, z. 3, s. 80-86.

⁶⁶ Wypowiedź mgr. Adama Myrty na konferencji prasowej 7.09.2014 r. w Wietrzychowicach.

The obstacle in the construction of a large complex of cultural and tourism around the Wietrzychowice is the lack of a unified strategy for development of the region at all levels of local administration. The weakness of the project is the lack of promotion in the form of maps, pamphlets and websites. Qualities of historic and scientific graves are known in Europe, but are not recognizable in Poland, because they are not in guide books and sometimes national and regional guidebook.

Sarnowo and Wietrzychowice are located at the region of not intensive tourism and they are remote from great cities. Potential tourists must be interest to modern forms of exposure and experimental archaeology. Since 2008, every year there is archaeological festival of very local meaning which is referring to the Neolithic. Shows include treatment of stone, leather, pottery and weaving.

Translated by Daniel Żychliński